

ESB

ECONOMISCH STATISTISCHE BERICHTEN

Sta winst toe in de zorg

**Ongefundeerd
ondernemersbeleid**

**Duurzame verslaggeving
nog in de kinderschoenen**

30 NOVEMBER 2001
86E JAARGANG - NR. 4337

Accepteren, aanmodderen of afwijzen

Ondernemingen en de samenleving worden geconfronteerd met een chaos aan verslaggevingsvormen omtrent duurzaamheid. Komt er orde in de chaos?

C. van Lamoen en R. van Tulder*

Wie onderzoek doet op basis van financiële jaarverslagen van ondernemingen, kent de frustratie: het is zeer moeilijk om op verantwoorde wijze ook maar de eenvoudigste internationale financiële vergelijking tussen ondernemingen te maken. Naarmate van ondernemingen meer transparantie verwacht wordt, vertegenwoordigt dit ongemak ook maatschappelijk een steeds groter gemis.

Adequate verslaggeving is uitermate complex en de belangstelling ervoor lang niet altijd groot. Ondernemingen doen soms ook meer aan duurzaamheid dan ze vermelden¹.

In deze bijdrage inventariseren wij verschillende typen verslagen en schatten we in hoe groot de kans is dat verschillende verslagen geïntegreerd en gestandaardiseerd gaan worden. Verslag wordt gedaan van een onderzoek onder Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen naar hun verwachtingen ten aanzien van de acceptatie van een gestandaardiseerd duurzaamheidsverslag. Een duurzaamheidsverslag integreert de drie dimensies van maatschappelijk verantwoord ondernemen van de Sociaal Economische Raad (SER): profit ('profijt'), planet ('planeet') en people ('personen'), ofwel de Triple P. Deze drie principes verte-

genwoordigen tevens drie typen verslaggeving: sociale, milieu- en financiële verslagen. Adequate rapportage op deze drie criteria zou wel eens het belangrijkste bestanddeel van het reputatiemechanisme kunnen zijn, waarvan de SER meer verwacht voor daadwerkelijk maatschappelijk verantwoord ondernemen dan strakke wettelijke vereisten. Kan duurzaam ondernemen vergezeld gaan van duurzame verslaggeving?

Spraakverwarring

De diversiteit aan verslagen is groot en groeiend. Uitgaande van de Triple P ontstaat een beeld van elkaar aanvullende en overlappende vormen van verslaggeving (zie figuur 1).

Profijt

Financiële verslagen zijn internationaal het strengst gereguleerd. In bijna alle landen geldt de wettelijke verplichting om jaarlijks financieel opening van zaken te geven. Grote verschillen bestaan echter in de informatie die gepubliceerd moet worden tussen eenvoudige en geconsolideerde jaarrekeningen, alsmede tussen beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde ondernemingen. Daarnaast is de informatie die in de jaarrekening gepubliceerd wordt vaak niet hetzelfde als hetgeen in de belastingaangifte staat. In Europa is sprake van een beweging richting standaardisatie, met overname van de Internationale Accounting Standaard (IAS) in 2005. De kans dat dit zal leiden tot wereldwijde standaardisatie wordt klein geacht, aangezien met name de Verenigde Staten andere vereisten zullen blijven stellen².

Planeet

Sinds 1999 is er in Nederland een wettelijke verplichting voor ruim 250 locaties van ondernemingen voor het opstellen van een

milieuverslag. Een echte blauwdruk bestaat echter niet. Per branche verschillen de eisen. Ook internationaal zijn er geen algemeen aanvaarde normen voor milieuverslagen³. De meeste Scandinavische landen kennen sinds kort ook een wettelijke verplichting tot verslaggeving. Andere grote landen sturen aan op vrijwillige verslaggeving.

In Europa wordt momenteel wel gestreefd naar een zekere harmonisatie via het zogeheten Eco-Management and Audit Scheme. Deze standaard is vrijwillig. Amerikaanse en Japanse ondernemingen kennen weer andere wetten en praktijken. Van de grootste 250 ondernemingen in de wereld publiceert momenteel 35 procent een milieuverslag, terwijl nog 32 procent tevens andere vormen van milieuverslaggeving hanteert⁴. Grote ondernemingen met een goed milieujaarverslag in Nederland zijn Philips, Heineken en KPN.

Personen

In de praktijk focust het sociale verslag zich vooral op personeelszaken zoals beloningenbeleid, opleidingen, veiligheid en welzijn van de medewerkers. Grotere sociale thema's (waarbij met name externe betrekkingen van de onderneming meegenomen worden, zoals mensenrechten en kinderarbeid) komen meestal niet aan de orde. Voor sociale verslagen bestaan in Nederland geen wetten

* Onderzoeker respectievelijk hoogleraar Bedrijfskunde bij de vakgroep Business-Society Management van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het onderzoek is gedaan in samenwerking met advies- en ingenieursbureau OHV.

1. Zie A. Mauser, *The greening of business*, Eburon, Delft, 2001.
2. Zie L. van der Tas, Internationale aspecten van externe verslaggeving, in: M. Hoogendoorn e.a. (red.), *Externe verslaggeving in theorie en praktijk*, deel 1, Elsevier Bedrijfsinformatie, Amsterdam, 2001, blz. 221-267.
3. A. Driessen, VNO-NCW: geen wetgeving over verantwoord ondernemen, *Het Financieel Dagblad*, 26 maart 2001.
4. A. Kolk, S. Walhain en S. van de Wateringen, Environmental reporting by the Fortune Global 250: exploring the influence of nationality and sector, *Business Strategy and the Environment*, 2001.

of richtlijnen. Dit is in andere landen, zoals de Verenigde Staten, wel het geval. Daardoor is er een rijk scala aan sociale verslagen. PinkRocade en The Body Shop International hebben een ver ontwikkeld sociaal verslag.

Hybride en synthetische verslagen

In de loop van de jaren negentig is een groot aantal hybride vormen van verslaggeving ontwikkeld. Zo heeft Novo Nordisk een zeer goed *Environmental and social report*; andere voorbeelden zijn het *Health, safety and environment*-verslag en het *Reponsible care*-verslag (speciaal bedoeld voor de chemische industrie). Onder andere DSM hanteert dit. Forbo heeft een *Welfare, health, safety and environment*-verslag, ING een sociaal ethisch verslag.

Bovendien worden sinds eind jaren negentig steeds meer pogingen ondernomen om de drie dimensies van verslaggeving met elkaar te combineren. Een maatschappelijk verslag behandelt naast sociale aspecten ook onderwerpen met betrekking tot duurzaam ondernemen in het algemeen. McDonalds Nederland heeft in 2001 een maatschappelijk verslag uitgebracht. Bij een 'visie op duurzaamheid' wordt tevens een aanzet gegeven tot een duurzaamheidsverslag. De strategische visie van het bedrijf staat hierbij centraal. Een kwantitatieve onderbouwing is hierbij echter niet nodig.

Een duurzaamheidsverslag is de meest omvattende poging alle verschillende elementen van de Triple P te incorporeren. De integratie van de verschillende indicatoren is hierbij erg belangrijk. Voorbeelden van Nederlandse ondernemingen hierbij zijn Shell en de Rabobank.

Wereldwijd worden al vrij veel duurzaamheidsverslagen opgesteld. Slechts een kleine groep ondernemingen rapporteert al langer dan drie jaar. Uit onderzoek blijkt dat ondernemingsbeleid effectiever is naarmate het meer geïntegreerd is en er meer geïntegreerd over gerapporteerd kan worden⁵.

Veel ondernemingen hebben het Global Reporting Initiative (GRI) omarmd als leidraad bij het opstellen van hun verslagen. Het GRI is de meest geïntegreerde en ambitieuze standaard van dit moment.

Duurzaamheidsverslagen maken echter lang niet altijd de verwachtingen waar. Externe verificatie is verre van wijdverbreid. Verslagen bevatten nog weinig harde gegevens, zijn vaak anekdotisch en melden niet hoe informatie is verzameld. Slechts zelden zijn doelstellingen opgenomen in het verslag. De hardheid van de verslagen is dan ook beperkt. Geïntegreerde informatie over de dwarsverbanden tussen personen, planeet en profijt wordt nauwelijks gepresenteerd, terwijl juist daarin de meerwaarde zou moeten zitten⁶.

Ook bij de meest vooruitstrevende ondernemingen bestaat nog een aanzienlijk gat tussen de eisen van stakeholders en de inhoud van de verslagen⁷. De farmaceutische industrie publiceert de beste verslagen, gevolgd door de olie- en gasindustrie.

Het Akzo-effect?

Wordt het accepteren, aanmodderen of afwijzen (de Triple A)? Bij acceptatie mogen we uitgaan van verdergaande standaardisatie en integratie van verslaggeving. Bij aanmodderen zal dit niet het geval zijn en zullen de verschillen blijven. Bij afwijzing zou van een 'Akzo-effect' gesproken kunnen

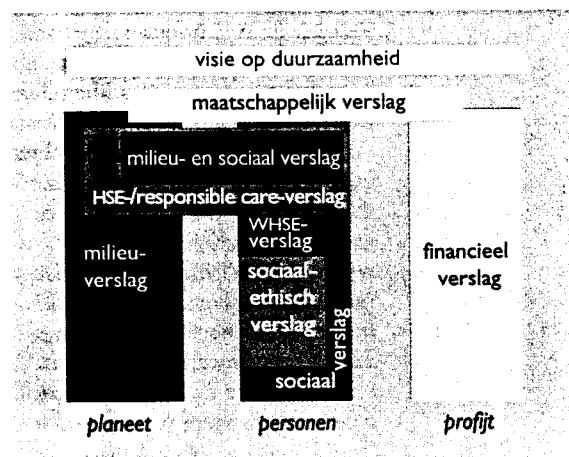
worden. Individuele ondernemingen hebben in dat scenario het idee dat de meerwaarde van publicatie nihil is. Akzo heeft na jarenlang een goed corporate milieuverslag gepubliceerd te hebben, aangegeven hier per 2002 mee te zullen stoppen. De meerwaarde weegt niet op tegen de kosten. Ook Shell rapporteert in het *Shell report 2001* over minder onderwerpen dan het jaar ervoor. Het doorvoeren van steeds verdergaand geïntegreerde verslagen is derhalve verre van een gelopen race.

Het onderzoek

Naar de visie van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen op het gebied van duurzame verslaggeving is onderzoek gedaan door middel van diepte-interviews en enquêtes. Van de 48 AEX- en Midkap-ondernemingen hebben er 16 meegedaan. Het bleek veel moeilijker om ondernemingen uit lokale fondsen voor het onderzoek te interesseren. Dit bevestigt ander onderzoek, waarin wordt erkend dat maatschappelijk ondernemen een zaak van grote bedrijven is⁸. De representativiteit van het onderzoek kan – ook gecontroleerd voor spreiding over sectoren – redelijk genoemd worden.

Van de onderzochte ondernemingen brengt 62 procent naast een financieel verslag een andere vorm van verslag uit. Hiervan brengt negentien procent alleen een milieuverslag en negentien procent alleen een sociaal verslag

Figuur 1. Soorten verslagen gepositioneerd met betrekking tot planeet, personen en profijt, HSE = health, safety and environment; WHSE = welfare, health, safety and environment

5. T. Donaldson, Zet bedrijfsethiek op de winst- en verliesrekening, *Het Financieele Dagblad*, 18 juni 2001.

6. Zie SalterBaxter, *Directions in environmental and CSR reporting*, Londen, 2001, blz. 14-15; SustainAbility, *The first international benchmark survey of corporate sustainability reporting*, Hartland, 2000; en www.sustreport.org/business/report/trends.html, 2 juni 2001.

7. J. Elkington, J. Kuszewski en P. Zollinger, Elephants in the boardroom, *Global Sustainable Business*, nr. 3, juni 2001, blz. 78.

8. Europese Commissie, *Promoting a European framework for corporate social responsibility*, green paper, juli 2001, blz. 3.

uit. Bijna een kwart brengt een sociaal en een milieuverslag uit. Ondernemingen met minder dan 5000 werknemers doen meestal niet aan additionele verslaggeving.

Naar een duurzaamheidsverslag

Voor ondernemingen die nu al zowel een milieu- als een sociaal verslag opstellen, blijkt de ontwikkeling naar een duurzaamheidsverslag een kleine stap. Een geringe meerderheid (52 procent) van alle ondernemingen verwacht dat het opstellen van een duurzaamheidsverslag binnen vijf jaar algemeen geaccepteerd zal zijn. Slechts negen procent van de ondervraagde ondernemingen was het expliciet oneens met de stelling dat een algemene richtlijn of standaard noodzakelijk is om ondernemingen aan te zetten tot het opstellen van een duurzaamheidsverslag.

De motieven voor het opstellen van een duurzaamheidsverslag zijn zeer uiteenlopend, variërend van het transparant en open willen zijn tot communicatie en druk van financiële instellingen zoals pensioenfondsen en institutionele beleggers. Er is gevraagd naar huidige en toekomstige motieven. Het blijkt dat externe druk van aandeelhouders en klanten in de toekomst verreweg de belangrijkste reden zullen zijn voor het opstellen van een duurzaamheidsverslag. Interessant is dat actiegroepen zowel nu als in de toekomst als minder belangrijk worden ervaren. Daarnaast verwacht men dat intern de wens tot duurzame verslaggeving vanuit de Raad van Bestuur en de Ondernemingsraad sterk zal toenemen. Hiernaast vormt communicatie (public relations en reputatiemanagement) voor alle respondenten een snel in belang toenemende reden om tot duurzame verslaggeving over te gaan. Een relatief klein aantal respondenten ontleent de motivatie aan vereisten op de kapitaalmarkt of als manier om zich te meten aan directe concurrenten.

Knelpunten zijn volgens meer dan vijftig procent van de respondenten is voornamelijk het gebrek

aan een meet- en registratiesysteem en het ontbreken van de juiste kennis om een verslag op te stellen, een hindernis. Daarnaast blijken veel ondernemingen een eis tot jaarlijkse publicatie te vrezen. Het ontbreken van een standaard wordt ook aangevoerd als knelpunt door ondernemingen die bekend zijn met het GRI. Ruim zeventig procent van de grote ondernemingen (genoteerd aan AEX en Midkap) is bekend met het GRI, terwijl slechts achttien procent van de kleinere lokale fondsen hiermee bekend is.

Blijkbaar wordt het GRI echter nog niet door iedereen ervaren als een adequate standaard. Ondernemingen als Unilever, Shell, DSM, Heineken en Shell volgen momenteel zogenaamde 'relevante punten' uit het milieugedeelte van het GRI. Ondernemingen zijn zeer eclectisch, ondanks het feit dat het GRI door bijna alle ondernemingen wel de meest relevante standaard wordt gevonden. Veel ondernemingen achten een standaard of algemeen aanvaarde richtlijn zeker op langere termijn noodzakelijk voor de verdere ontwikkeling van de duurzaamheidsverslaggeving.

Paradoxaal genoeg willen ze echter tegelijkertijd de vrijheid hebben om eventueel andere standaards te gebruiken of een eclectisch gebruik van de genoemde standaard te maken. Ingrijpen noch ondersteuning van de overheid wordt wenselijk geacht. Naarmate ondernemingen meer geneigd zijn om over te stappen op duurzaamheidsverslaggeving zijn ze minder geneigd om de externe verificatie in handen van accountants te leggen. Het belang van externe verificatie wordt overigens niet ter discussie gesteld. Hoe meer de verslaggeving aansluit bij de strategische vragen van de onderneming, des te geringer is de behoefte om accountants het verslag te laten controleren.

Conclusie

Er lijkt enige orde te komen in de chaos. Er mag echter niet vanuit

gegaan worden dat integratie en standaardisatie van de verschillende vormen van verslagen een logische toekomst vormt. Het initiatief wetsvoorstel van PvdA en Groen Links om te komen tot een wettelijke plicht voor verslaggeving op het terrein van maatschappelijk verantwoord ondernemen is enerzijds een stap richting verdere transparantie, anderzijds bestaat daarbij het gevaar van een nationale oplossing voor een internationaal probleem. De internationale chaos zal niet minder worden, tenzij wordt aangesloten bij internationale standaarden. Nog geen enkele overheid heeft echter het GRI-initiatief omarmd.

Onduidelijk blijft of de ogenschijnlijke wil bij grote ondernemingen om meer te standaardiseren, ook gerealiseerd zal worden. Hoewel ondernemingen in het algemeen positief zijn over het principe van standaardisatie, claimen ze grote vrijheid bij de implementatie. Van het reputatiemechanisme moet dus voorlopig niet al te veel verwacht worden.

Voor ondernemingen met een complexe organisatiestructuur – met name multinationals – levert het opstellen van een duurzaamheidsverslag grote uitdagingen op. Daarmee zal het ideaal van transparantie nog lang op de agenda blijven staan. Aanmodderen lijkt het meest waarschijnlijke perspectief. Als er al honderd jaar gesteggeld wordt over een internationale standaard onder financiële verslagen, waarom zou dit voor het veel complexere onderwerp van duurzaamheidsverslaggeving dan niet ook honderd jaar gaan duren?

Op Europees niveau is de discussie over harmonisatie van financiële accountingstandaarden nog steeds aan de gang. Wellicht dat het productiever is deze stap over te slaan en direct over te gaan op internationale harmonisatie van duurzaamheidsverslagen?

Carola van Lamoen en Rob van Tulder